

Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα

ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ πρέπει νὰ ἐπανέλθει τὸ πολυτονικό; Δὲν ξέρω. Τὸ βρίσκω καλύτερο. Ὑπάρχουν πολλὰ φιλολογικὰ ἐπιχειρήματα, σοβαρὰ, ὑπὲρ τοῦ πολυτονικοῦ. Σοβαρὰ ἐπιχειρήματα διαθέτει καὶ ἡ πλευρὰ τοῦ μονοτονικοῦ. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ πολὺ λίγο — ἕως καθόλου— ἐνδιαφέρουν τὴ γλωσσική κοινότητα. Καὶ τοῦτο διότι τὸ πρόβλημα ἔχει πλέον μετατεθεῖ.

Ὅπως προέβλεπαν οἱ κινδυνολόγοι τῆς δεκαετίας τοῦ '80, τὸ πρόβλημα πλέον δὲν εἶναι οἱ τόνοι, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ ἀλφάβητο. Γιὰ νὰ μὴν πῶ ἡ ἴδια ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Αὐτὸ ἐξ ἄλλου ἦταν τὸ θέμα ποὺ ἔθιγα στὸ 44^ο τχ. τοῦ Πλανοδίου. Καὶ ἐπειδὴ συνέδεα τὸ γλωσσικὸ αὐτὸ θέμα μὲ τὸν ἰσοπεδωτικὸ χαρακτηρισμὸ ὡς ἐθνικιστικῆς οἰασθήποτε ἀπόψεως ἀναφέρεται στὸν ἑλληνισμὸ καὶ τὴν ἑλληνικότητα, διατύπωσα τὴν ἄποψη ὅτι ἐθνικιστὲς σήμερα μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν ὁ Σολωμός, ὁ Ἐγγονόπουλος ἢ ὁ Καβάφης. Δὲν ἀναφέρθηκα στὶς ἀπόψεις τους γιὰ τὴ γλῶσσα. Ὅρθως ἐπισημαίνει ὁ κ. Μπελεζίνης τὴν ἰδιαιτερότητα τῶν γλωσσικῶν τους πεποιθήσεων, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀφορᾷ τὸ σημεῖωμά μου. Διότι τὸ σημεῖωμά μου δὲν παρέπεμπε στοὺς μεγάλους ποιητές. Ὑπεδείκνυε ἀπλῶς τὴν τρέχουσα ἰσοπεδωτικὴ λογική.

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ μὴν ἐμβαθύνω στὸ θέμα ποὺ θίγω. Πρῶτον, διότι τὰ πολλὰ λόγια — ἔστω καὶ πολυτονικά— εἶναι φτώχεια: ἄλλωστε τὸ κείμενο τοῦ Γιάννη Πατῆλη

«Τὸ βάρος τῆς βαρείας» μὲ καλύπτει πλήρως. Δεύτερον, διότι οἱ θεωρητικὲς ἀναλύσεις ἀπὸ λίγες γραφίδες μοῦ φαίνονται ἐνδιαφέρουσες. Καὶ σ' αὐτὲς δὲν συγκαταλέγω τὴ δική μου. Θέτω λοιπὸν τὰ ἐξῆς ἀπλὰ ἐρωτήματα: Προτιμοῦμε νὰ συνεχίσουμε νὰ μιλάμε καὶ νὰ γράφουμε ἑλληνικά; Θέλουμε τὰ ἑλληνικά μας νὰ γράφονται καὶ νὰ ὁμιλοῦνται — ὡς ἐπίσημη γλῶσσα τουλάχιστον— μὲ σωστὸ τρόπο; Θεωροῦμε χρῆστος μας νὰ μὴν εἶναι ἡ δική μας γενεὰ ἐκεῖνη ποὺ θὰ συναινέσει στὸ νὰ διακοπῆ ἡ ἱστορικὴ συνέχεια τῆς γλώσσας μας; Ἐὰν ναί, τότε τὸ πολυτονικὸ καὶ οἱ βαρεῖες μᾶς χρειάζονται διότι ἐνδυναμώνουν τὴ μέριμνά μας γιὰ τὰ σωστὰ ἑλληνικά. Γιὰ τὴν δυνατότητά μας δηλαδὴ νὰ διατηροῦμε ἄμεση ἐπαφὴ ὡς ἔθνος — ἢ ὡς γλωσσικὴ κοινότητα ἂν προτιμάτε— μὲ τὸν πολιτισμὸ αὐτῆς τῆς γλώσσας.

Ὑπὸ αὐτὴ τὴν προϋπόθεση θὰ μπορούσα νὰ δῶ μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον διάφορα γράφει τοῦ τύπου PETRALΩΝΑ ἢ τὰ γκρήλις τῶν μηνυμάτων τῆς νεολαίας, ἐνδιαφέρον γλωσσικὸ ἢ κοινωνιολογικὸ. Ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἐγγράμματους ὑπευθύνους διαφόρων γλωσσικῶν βαρβαρισμῶν — πχ. δημοσιογράφους, ὑπαλλήλους ὑπουργείων, τραπεζῶν κ.λπ.— θὰ θεωροῦσα δικαιολογημένη τὴν ἄσκηση κάποιας λελογισμένης βίας - ὅπως μοῦ κοτάζ, μπογιές, γιαούρτωμα καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα... happenings.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΛΑΝΟΔΙΟΝ

Γλῶσσα καὶ πολιτισμὸς

Τὸ πρόβλημα τῆς γλώσσας — καὶ ὄχι μόνον αὐτῆς— εἶναι εὐρύτερο θέμα πνευματικοῦ πολιτισμοῦ: σκοπῶν ποὺ νοσηματοδοτοῦν τὴ ζωὴ ἐνὸς ἔθνους καὶ ἔργων ποὺ ἐδραιώνουν τὸν κόσμον τῶν σημασιῶν του, καὶ σχετίζεται καίρια μὲ τὴ βαθύτερη αὐτοπεποίθηση ἢ ὅποια ἀπορρέει ἀπὸ τὴν αὐτογνωσίαν ἐνὸς λαοῦ, ὅταν χωρὶς ντροπῆ καὶ μειονεξία ζεῖ τὴν ἰδιοπροσωπία του ὡς αὐτοκατάφαση, ὑπακούοντας στὸ δικό του μέτρο καὶ καθορίζοντας αὐτοσημαντὰ τὸ στίγμα του μέσα στὸν κόσμον.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΟΡΗΣ ([1979] τώρα στὸ *Παρεμβάσεις*, Ἄρμος, 2008, σ. 425)

ΕΙΛΙΚΡΙΝΑ δὲν φανταζόμουν τὴν ἐπικριτικὴ ἀντίδραση ποὺ θὰ προκαλοῦσε σὲ σειρὰ φίλων, συνεργατῶν, ἀναγνωστῶν ἢ δημοσίευση τοῦ κειμένου μου «Τὸ βάρος τῆς βαρείας (Ὁ γλωσσικὸς πολιτισμὸς στὴ hi-tech ἐποχῇ)» (*Πλανόδιον* τχ. 44, Ἰούνιος 2008, σσ. 910-915). Βεβαίως ὁ τίτλος ἦταν (σκόπιμα) κάπως προκλητικὸς διότι ἔμοιαζε νὰ πανηγυρίζει (καὶ ὡς ἕνα βαθμὸ τὸ ἔκανε) γιὰ τὴν διευκόλυνση ποὺ ἐπιτέλους παρεῖχε ἡ σύγχρονη τυπογραφικὴ τεχνολογία στὴ χρῆση τῆς βαρείας, ἐνῶ στὴν οὐσία τὸ θέμα του ἦταν ἡ ὑπεράσπιση τοῦ πολυτονικοῦ μέσω τῆς κατάδειξης τῶν βαθύτερων αἰτίων ποὺ ὀδήγησαν στὴν ἐπίσημη κατάργησή του τὸ 1982, αἰτίων τὰ ὅποια βρίσκονται σαφῶς πέραν τοῦ λεγομένου «γλωσσικοῦ προβλήματος».

Ἡ ἐκπληξή μου ὀφειλόταν στὸ γεγονὸς ὅτι στὴν πράξη σχεδὸν τίποτα δὲν ἄλλαξε ὡς πρὸς τὴν ἐμφάνιση τοῦ περιοδικοῦ, ποὺ θὰ συνέχιζε νὰ τυπώνεται στὸ πολυτονικό, ἀλλὰ στὴν ὀλοκληρωμένη του μορφή, δηλαδὴ μὲ τὶς βαρεῖες, ὅπως ἀκριβῶς εἶχε ξεκινήσει. Ἐξάλλου ποτὲ κανένας στὰ εἰκοσιτρία χρόνια τῆς κυκλοφορίας του οὔτε τὸ εἶχε ἐπαινεῖ οὔτε τὸ εἶχε ψεῖξει γιὰ τὴ χρῆσιν τοῦ πολυτονι-

κοῦ, καὶ ἐὰν δὲν εἶχε γραφεῖ αὐτὸ τὸ ἄρθρο, ἐλάχιστοι θὰ εἶχαν προσέξει τὴν ἀλλαγὴ καὶ δὲν θὰ γίνονταν λόγος σχετικῶς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲν εἶναι λίγα οὔτε τὰ περιοδικὰ οὔτε οἱ ἐκδοτικοὶ οἴκοι (ἀνάμεσά τους οἱ ποιοτικότεροι καὶ τὰ ποιοτικότερα) ποὺ χρησιμοποιοῦν τὸ πολυτονικὸ καὶ μάλιστα μὲ βαρεῖες! (Γιὰ νὰ μὴν ἀναφερθῶ στὸ σύνολο σχεδὸν τῆς ποιοτικῶς ἐξέχουσας ποιητικῆς παραγωγῆς τὸσο τοῦ πρόσφατου παρελθόντος ὅσο καὶ τοῦ παρόντος ποὺ υἰοθετεῖ ὡς γλωσσικὴ ἐπιλογή τὸ πολυτονικό.) Οὔτε φυσικὰ θυμάμαι ποτὲ κανέναν νὰ κατηγόρησε αὐτὰ τὰ ἐκδοτικὰ (καὶ φυσικὰ τοὺς συγγραφεῖς) ἐπειδὴ δὲν ἀκολουθοῦν (παρότι σπουδαιότατα ὄργανα παιδείας) τὴν ἐπίσημη (κρατικὴ) πολιτικὴ στὸ θέμα τῶν τόνων (ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένει κανεὶς τὸ ἀντίθετο, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πραγματικὰ πιστεύουν ὅτι μὲ τὸ μονοτονικὸ ἔγινε ἕνα μεγάλο βῆμα μπροστὰ γιὰ τὴν παιδεία μας). Τί συμβαίνει λοιπὸν ἐδῶ; Θαυμάζουμε, ἄραγε, καὶ ἐπαινοῦμε τὶς ἐκδόσεις τοῦ Μ.Ι.Ε.Τ., τῆς Ἄγρας, τῆς Στιγμῆς, τῆς Ἰνδίκτου καὶ τόσες ἄλλες, ἀλλὰ κάνουμε πῶς δὲν καταλαβαίνουμε ὅτι τὸν 21^ο αἰῶνα ἐπιμένουν τὰ βιβλία τους νὰ τυπώνονται σὲ ἄσπογα πα-

Τόμος ΙΑ', ἀρ. 46, Ἀθήνα, Ἰούνιος 2009

ραδοσιακά πολυτονικά, και ότι η μορφή τους αυτή δεν συνιστά αυτοματισμό του συρμού αλλά συνευρετική επιλογή και σοβαρότατη έμμεση συνηγορία υπέρ του πολυτονικού σὲ συνθήκες πλήρους σχεδόν ἐπικράτησης του μονοτονικού; Και δὲν μᾶς κάνει νὰ ἀναρωτηθοῦμε καθόλου τὸ γεγονός ὅτι ἐνῶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐκδοτικά βρῖσκονται ἀπὸ πολλὰ χρόνια κανονικὰ στὴν ἀγορά, σχεδὸν ποτὲ δὲν μᾶς δίνουν μὲ τὰ βιβλία τους τὴν αἴσθησι τῆς ἀγοραίας σκοπιμότητας, τὴ στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει οὔτε μία σχεδὸν ἐκδοσις πού νὰ “μυρῖζει” ἐπικράτησι τοῦ ἐμπορικοῦ κριτηρίου καὶ αὐτὴ νὰ μὴ εἶναι τυπωμένη στὸ μονοτονικό;...

Προσωπικῶς γνωρίζω πολλοὺς ἀπὸ τὸν χῶρο τῶν ἐκδοτῶν καὶ τῶν λογίων πού στράφηκαν στὸ μονοτονικό ἀπὸ ἀδιαφορία ἢ ἐκδοτικὴ ἀνάγκη, ἀλλὰ πλὴν τοῦ Νίκου Καρούζου (καὶ τοῦ Σωκράτη Σκαρτσῆ στὸ ἀτονικό) δὲν ἔτυχε νὰ γνωρίσω οὔτε ἓνα πού νὰ πῆγε σ' αὐτὸ ἀπὸ γλωσσικὴ πεποίθησι!

Τὸ θέμα ὡστόσο δὲν εἶναι πρᾶγματι οἱ τόνοι, δὲν εἶναι κἄν ἡ γλῶσσα! Δὲν ἔχω συναντήσει καμία καλύτερη ἐπιχειρηματολογία ἐπ' αὐτοῦ ἀπ' ὅσο ἐκεῖνη πού ἔκαναν, στὴν κατάλληλη στιγμὴ, οἱ κρίσιμες δηλαδὴ δεκαετίες τοῦ '70 καὶ τοῦ '80, τὰ ἐξαιρετικὰ δοκίμια τοῦ Νίκου Φωκᾶ καὶ τοῦ Γιάννη Καλιόρη. Σ' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ ἀνατρέξει κανεὶς ὥστε νὰ καταλάβει γιατί ἡ ἐπιβολὴ τοῦ μονοτονικού ἦταν μονόδρομος γιὰ μιὰ χώρα τῆς ὁποίας ἡ γλῶσσα κατέρρευε ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε πρότασις πολιτισμοῦ πού νὰ τὴν στηρίζει.

Ἡ ἐνσωμάτωσι τῆς χώρας στὸ

παγκοσμιοποιημένο καπιταλιστικὸ περιβάλλον πού ἐσήμαινε ἡ εἰσοδὸς τῆς στὴν Εὐρωπαϊκῆ Κοινότητα ἐπέβαλε τὴν ἀκραία ἐργαλειοποίησι τόσο τῆς γνώσης ὅσο καὶ τῆς γλῶσσας. Γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ὡστόσο κάτι πού θὰ ἐμοιαζε μὲ αὐτὸ χρειαζόταν καὶ ἡ κατάλληλη “λαϊκὴ” ἰδεολογία. Ἦταν αὐτὴ πού θὰ ἐξασφάλιζε τζάμπα (πανεπιστημιακούς) τίτλους στὸ λαὸ καὶ ὅλα τὰ λεφτὰ στὰ νέα τζάκια τῆς πασοκονοεδημοκρατικῆς πλουτοκρατίας. Ἔνας ἀριστερὸς τουλάχιστον τὴν εἶπε μὲ τὸ ὄνομά της: «Ἡ ἰδεολογία τῆς εὐκολίας»!

Γιὰ τὸ πόσο ἱστορικὰ προπονημένη ἦταν ἡ προοδευτικὴ διανόησι γιὰ νὰ τὴν δεχθεῖ, ἔστωσαν τὰ τρία παρακάτω ἀποσπάσματα ἄρθρων ὑπογραφομένων ἀπὸ τρανταχτὰ ὀνόματα - ὄχι παρακαλῶ γιὰ κάποια τονικὴ ἀπλοποίησι ἀλλὰ γιὰ τὴν υἱοθέτησι —ἐπιτέλους— τῆς λατινικῆς γραφῆς!

(1) Τὸ παιδαγωγικὸ ἐπιχειρήμα

[...] Ἐμεῖς πρέπει νὰ κάμουμε ὅσο μπορούμε πιὸ ἀπλὸ τὸ ὀρθογραφικὸ μᾶς σύστημα γιὰ νὰ μὴ μᾶς βλαστημῶν οἱ μεταγενέστεροι. Πρέπει ὁμῶς νὰ μὴ φύγουμε κι ἀπ' τὶς λεξικὲς εἰκόνας τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς κι ἀφτὴ εἶναι ἡ μόνη αἰτία πού προτείνω ἐγὼ τὸ Λατινικὸ ἀλφάβητο γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα πούναί κι ἀφτό, καθὼς εἶπαμε, Ἑλληνικό. Τί ἐγκεφαλικὸ ξεκούρασμα ἔχει νὰ γίνῃ στὰ παιδιὰ! Ἦθελα νὰ φανταστεῖτε πόσο θάλλάξει ὀλάκερη ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἐγκεφάλου τους, τί ξαλάφρωμα νυτάρων ἔχει νὰ γίνῃ καὶ τί διάθεσι ἀφτονῶν γιὰ ἐπιστήμη καὶ γιὰ θετικὴ ἐργασία! Δύναμη ἄγνωστη θὰ λάβῃ ἡ διανοήσι μᾶς, νέα ἀνοιξι θὰ λάμψει γιὰ τὴ διάνοιά μᾶς, αἰῶνων σκουριὰ θὰ ξεκαθαριστεῖ ἀπὸ τὰ πνευματικά μᾶς κατακάθια, χαρὰ θεοῦ γιὰ τὸ πνεῦμα μᾶς καὶ

τιμὴ μᾶς, ὅταν γλυτώσουμε ἀπὸ τὶς βλαβερὲς πρόληψες, πού μᾶς ἐμποδίζουν τὴν πρόοδο, γιὰτὶ σήμερα τὴ νέα γλῶσσα, ὄχι μόνο τὴ δημοτικὴ μὰ καὶ τὴν καθαρεύουσα, καθένας τὴ γράφει μὲ τὴ δικὴ του ὀρθογραφία. [...]

Μένος Φιλῆντας [ὁ «μεγαλοφυῆς γλωσσολόγος» κατὰ τὸν Νίκο Ἐγγονόπουλο] («Λατινικὴ γραφῆ», περ. Πρωτοπορία, χρ. 1, φυλλάδιο 4, Ἀπριλῆς 1929, σ. 104.)

(2) Τὸ ἐργαλειοκὸ ἐπιχειρήμα

[...] Ἔχουμε πρῶτα τὴ **λινοτυπικὴ μηχανή**, πού ἡ χρῆσι τῆς εἶναι 50 στὰ 100 φτηνότερη καὶ ἐφκολότερη καὶ προπάντων γρηγορότερη ἀπὸ τὴν ἄλλη χρῆσι, δηλαδὴ νὰ παίρνουμε τὰ γραμμὰ ἀπὸ τὰ τυπογραφικὰ σπιτόπουλα ἓνα ἓνα καὶ νὰ τὰ βάζουμε στὴν κανονικὴ τους σειρά, γιὰ νὰ φτειάσουμε λέξεις, πρότασες, περίοδες, κτλ. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ λινοτυπικὴ μηχανὴ εἶναι πολὺ γρηγορότερη καὶ φτηνότερη ἀπὸ κάθε ἄλλο εἶδος τῆς τυπογραφίας, χωρὶς ἄλλο αὐτὴ εἶναι ἡ τυπογραφικὴ μηχανὴ τοῦ μέλλοντος, ἀφοῦ μάλιστα ὅλοι οἱ μεγάλοι πολιτισμένοι λαοὶ ἔχουν τὸ Λατινικὸ ἀλφάβητο, κ' οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ καιρὸ ἀφήκανε στὴν ἄκρη τὸ Γοτθικὸ σκῆμα τῶν γραμμάτων τους, πού εἶτανε κῆθνικὴ φιλοτιμία γι' αὐτούς, καὶ παραδεχτήκανε τὸ Λατινικὸ, ὡς πιὸ ἐφκολο γιὰ τοὺς ξένους καὶ ὡς πιὸ φτηνὸ στὴ λινοτυπία. [...] Ἐμεῖς λοιπὸν ἓνα μικρὸ καὶ φτωχὸ ἔθνος δὲν μπορούμε ν' ἀπαιτήσουμε ἀπὸ τοὺς εὐρωπαίους ἐργοστασιαρχές νὰ μᾶς κάνουνε στὸ δικὸ μᾶς ἀλφάβητο φτηνές λινοτυπικὲς μηχανές. Τὰ ἴδια καὶ χειρότερα συμβαίνουν καὶ μὲ τὶς **γραφομηχανές**, πού εἶναι πολὺ ἀκριβές καὶ πολὺ ἄτελες, ὅσες ἔχουν τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο, ἐνῶ εἶναι στὴν ἐντέλεια συμπληρωμένες καὶ φτηνές ὅσες ἔχουν τὸ Λατινικὸ. [...] Μήπως γιὰτὶ εἶναι τὰ συγγράμματα μᾶς κτλ. τυπωμένα μὲ τὸ ἐλ-

ληνικὸ ἀλφάβητο καὶ τὴν ἀρχαία λίγο πολὺ ὀρθογραφία θὰ τὰ σεβαστεῖ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάγκη τῶν ὁμοειθῶν μᾶς, καὶ μάλιστα τῶν μεταγενεστέρων, καὶ δὲ θὰ εἰσαγάγει στὴ γλῶσσα μᾶς τὸ Λατινικὸ ἀλφάβητο, πού εἶναι καὶ φτηνότερο κ' ἐφκολότερο! [...]

Μένος Φιλῆντας («Τὸ Λατινικὸ ἀλφάβητο ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄψψη», περ. Πρωτοπορία, χρ. 2, φυλλάδιο 3, Μάρτῆς 1930, σ. 74.)

(3) Τὸ (ἔθνο)ψυχολογικὸ ἐπιχειρήμα

[...] Α'. Ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφία: Ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ ὀρθογραφία δὲ μπορεῖ νὰ κρατηθεῖ. Οἱ λύσεις εἶναι τρεῖς. 1) **νάπλοποιηθεῖ** τὸ σημερινὸ ὀρθογραφικὸ σύστημα συντηρητικά. Δηλαδὴ: Νὰ καταργηθοῦν οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεῦματα. Ὁ Ἐλισσαῖος Γιαννίδης ἔχει προτείνει ἓνα ἀρκετὰ καλὸ σύστημα ὡς πρὸς ἀφτό. Ἐνα ἄλλο σύστημα εἶναι νὰ κρατηθεῖ ἓνας τόνος γιὰ κάθε τονιζόμενη λέξι. Νὰ καταργηθοῦν τὰ διπλὰ σύμφωνα παντοῦ. Τὸ αυ, ην, ευ, νὰ γράφονται ὀπως προφέρονται. Ἡ συνίζησι νὰ γράφεται παντοῦ μὲ ι. 2) Νὰ εἰσαγάγουμε τὴ **φωνητικὴ ὀρθογραφία**. Οἱ Ἑλληνες τῆς Ρουσίας ἔκαμαν τὴν ἀρχή. Μπορούμε νὰ μελετήσουμε τὸ σύστημά τους καὶ νὰ τὸ διορθώσουμε. 3) **Νὰ ἀόρουμε τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο**. Τὴν τρίτη λύσι θεωροῦμε γιὰ τὴν καλύτερη, γιὰτὶ πρῶτα πρῶτα μᾶς εἰσάγει μορφικὰ στὴν οἰκογένεια τῶν ἐβρωπαϊκῶν λαῶν, ἔπειτα **λύνει μὲ μᾶς ὀλόκληρο τὸ ὀρθογραφικὸ πρόβλημα**. Δὲ θὰ μπορεῖ καὶ θέλοντας κανεὶς νὰνορθογραφήσει. Τρίτο καὶ πολὺ σπουδαῖο: Διατηρεῖ ἀνέπαφη τὴν ὀρθογραφία τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς ἀρχαίζουσας, δὲ δημοουργεῖ ἐπομένως διπλές ὀπτικὲς εἰκόνας γιὰ κάθε λέξι. Ἔτσι ἡ ψυχολογικὴ ἀντίστασι γιὰ ὄλους μᾶς ὑπερνικιέται μὲ μᾶς καὶ ἐφκολύνεται, ὄσοι θὰ μαθαίνουν τὰ ἀρχαία ἑλληνικά. Ὡς

Πάντες Ἑλλῆνες εγγράματι

τυτέστι

πως ἡ καθομιλουμένη ἑλληνικὴ γλῶσσα δύναται, διὰ καταλλίλου
διδασκαλίας καὶ ἀπλοποιήσεως ἐπισιόδους τοῦ ορθογραφικοῦ αὐτῆς
μέρους, καὶ ζῶντων πλείονα ἠθικῆν τε καὶ κινονικὴν ν' ἀποκτήσῃ,
καὶ ἐπικολομάθιτος νὰ καταστῇ πρὸς πάντας ὁμογενεῖς καὶ ἀλογενεῖς.

ἰπὸ

Τεμοθέου Κούστα

ΑΘΗΝΗΣΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ

33 - ΟΔΟΣ ΕΠΙΦΑΝΕΩΣ - 33

1879

πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ «Ἐθνικοῦ φιλοτι-
μον» ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσουμε, πὼς
καὶ οἱ πρόγονοί μας τὸ ἀλφάβητο τὸ
πῆραν ἀπὸ τοὺς Φοίνικες καὶ ἀκόμα
πὼς τὸ *Λατινικὸ ἀλφάβητο* *κατάγεται*
ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ [...]

Δημήτρης Γληνός («Ἡ θερα-
πευτικὴ τῆς ἀγραμματωσύνης», περ.
Πρωτοπορία, χρ. 2, φυλλάδιο 3,
Μάρτη 1930, σ. 76.)

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ποὺ ἡ ἑλληνικὴ ἀ-

ΠΑΝΟΔΙΟΝ

- 7 -

Υδὸλος ἰποχορὸ ἐντάφθα νὰ λαλίσσο περὶ πασὸν τὸν
οφελιόν, ἔτινες θέλυν προκίψι ἐκ τῆς ἀπλοπίσεως τῆς
ἐφστροφοτέρας τὸν λαλυμένον γλῶσσόν. Ὅτι ὅμως ἀδι-
στάκτος διατινόμεθα ἴνε, ὅτι, μετὰ τὴν ἐξομάλινσιν πο-
λὸν δισκολιόν, ἡ γλῶσσα ἀπλοπιτε ἰς τὴν ἰσὺν βαθμόν,
ὅστε πάντες ἡ λαλύντες Ἑλληνιστὶ δίνανται νὰ καταχ-
θῶσι μεταξὶ τὸν εγγραμάτων καὶ μόνον ἡ ἰλίθι θα μίνυν
ἀγράματι. Τὶ δύναιτε δε νὰ πράξῃ ἔθνος ἀνεφ' ἀγράμα-
τον, περὶ τὴν αὐτὴν κρίνει ἀλί. Πιθανὸν ἡ καλὴ καγαθί,
ἡ σιντιρικὴ ἰς τὴν τὸν γραμάτων ἀριστοκρατίαν ἡ τὸ μο-
νοπόλιον αὐτὸν ορεγόμενι, ἴσος μάλιστα ἐκ φόβου μὴ
ἀπολέσσοι τὸ δι' αὐθόνου ἰδρότος καὶ πολλὸν μόχθον ἀπο-
κτιθὲν ορθογραφικὸν φορτίον, ὑδὸλος στέρξοσι τὸν
ἀποχορισμὸν ἀπὸ τοῦ διακρίνον αὐτὸς τὸν χιδέον καὶ
ἀγράματον ἐξοχὸν πλεονέκτιμα. Ἰς τὴν τὴν τὴν λέγο-
μεν νὰ φιλάξυν μετὰ θρῖσκεφτικῆς ἐβλαβίας τὸν θισα-
βρόν τὸν ὅς πιστὶ ὅμως ὀπαδὶ ἐκίνου, ὅστις ἴπε «πτοχὴ
ἐθαγγελίζοντε», καὶ ὅς μιμιτὲ τὸν τὸν ἐθνὸν Ἀποστόλου
ἰπόντος «σοφίς καὶ ἀγράματις οφιλέτις ἡμί,» αὐτὸν δρο-
σίσοι καὶ ἡμὸν τὰ διψαλέα χίλι διὰ τὸν διαβγόν τῆς ἰψι-
λῆς τὸν σοφίας ναμάτων. Δὲν θεωρὸ ἀσκοπον νὰ ἐπανα-
λάβο ἐντάφθα τὰ ἰπὸ τὸ ἀιμνίστου Κοραὶ ἀναφερόμενα
ὅς πολλὴν ἔχοντα τὴν σχέσιν μετὰ τὸν προκίμενον ζιτίμα-
τος. Ὅπιον δῖποτ' ἔθνος τῆς γλῶσσης ἡ γραματικὴ ἄλο δὲν
ἴνε ἡμὴ σιλογὶ τὸν κανόνον, κατὰ τὴν ὀπίς γραφῆ ἡ λα-
λί, ἰς περίοδον χρόνου τῆς διορισμένιν, τὸ πλέον πεπε-
δεβμένο μέρος τὸ ἔθνος. Ὅταν ἡ γλῶσσα περὶ τῆς ὀπίς
γίνετε ἡ γραματικὴ, ζῆ, ἡ πεπεδεβμένι τὸ ἔθνος, δὲν
ἔχυν σχεδὸν ὑδεμίαν χρίαν τιάφτις σιλογίς ἐπιδὶ αὐτὴ
ἐνομοθέτησαν τὴν κανόνας τῆς γλῶσσης καὶ ἀπέδεφτι ἡ-

στικὴ τάξη ἔδινε ἕνα ἀξεπέραστο
καὶ σήμερα συλλογικὸ ἔργον ὄριμης
λογοσύνης, τὴν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ
Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Πυρσοῦ, ἕνα
μέρος τῆς προοδευτικῆς διανόησης,
μὲ ἐκπλήσσοσα ἐπιπολαιότητα,

φαντασιωνόταν ἐκπαιδευτικοὺς
παραδείσους διὰ τῆς νίθετήσεως
τῆς λατινικῆς γραφῆς μέσα ἀπὸ ἕνα
πλέγμα ἐξωγλωσσικῶν κινήτρων
ποῦ συνδύαζαν μιὰ αὐθαίρετη καὶ
οὐτοπικὴ ὑπόθεση παιδαγωγικῆς

Τόμος ΙΑ', ἀρ. 46, Ἀθήνα, Ἰούνιος 2009

εύκολίας με τὸν ἐργαλειακὸ ἐκσυγχρονιστικὸ ὠφελμισμὸ καὶ τὴν θεωραεῖα ἐνὸς ἐθνικοῦ αἰσθήματος μειονεξίας ἐναντὶ τῶν “πολιτισμένων” ἐθνῶν τῆς Δύσης.

Ἡ λατινικὴ γραφὴ δὲν υἰοθετήθηκε ἀκόμη, ἂν καὶ τὰ greeklish εἶναι πιά μιὰ ἐναλλακτικὴ «ἐλληνικὴ» γλῶσσα τοῦ Διαδικτύου καὶ τῶν τηλεπικοινωνιῶν, χωρὶς νὰ λησμονοῦμε τὴν πρόταση τῆς Ἄννας Διαμαντοπούλου γιὰ τὴν θεσμοθέτηση τῆς ἀγγλικῆς ὡς δευτέρας ἐπίσημης γλῶσσας τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους ἢ τοῦ Κύπριου εὐρωβουλευτῆ Μάριου Ματσάκη γιὰ τὴν ριζικὴ ἀπλοποίηση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας (ὅλα τὰ *ει, οι, υι, η, υ* νὰ γίνουν *ι, κ.λπ.*). Φυσικὰ ὅλες οἱ ἐξωγλωσσικὲς προϋποθέσεις γιὰ ἀνάλογες “ἐξελίξεις” ἰσχύουν καὶ τίποτα δὲν ἀποκλείει μιὰ ἢ δύο γενιὲς μετὰ νὰ θεωρηθεῖ “ὥριμη” καὶ ἢ ἐπιβολὴ τῆς λατινικῆς γραφῆς. Ἐννοεῖται πὼς καλὴ λογοτεχνία θὰ μπορεῖ νὰ γραφεῖ καὶ μετὰ τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο, καὶ ἕως νόμιπλ θὰ μπορούσαμε νὰ διεκδικήσουμε ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ μετὰ αὐτό, ὅπως τὸ ἱστορικὸ παράδειγμα τῆς γείτονος διὰ τοῦ Ὁρχάν Παμουκ πιστοποιεῖ καὶ μετὰ τὸ παραπάνω! Τὸ ζήτημα ὅμως βρῖσκεται ἄλλοῦ: Πὼς πετᾶς ἓναν (καὶ παγκόσμιος ἀξίας) ζωντανὸ πολιτιστικὸ θησαυρὸ ἐπειδὴ θὰ μπορούσες νὰ βολευτεῖς καὶ μετὰ τὴν ἐσπεράντο; Θέλει ἱστορικὴ βλακεία ὀλκῆς γιὰ νὰ γίνεις ἐκούσια πολιτιστικὰ φτωχός!

Ἐλάχιστοι ὑπῆρξαν οἱ λόγιοι ποὺ κατανόησαν ὅτι τὸ «γλωσσικὸ» θὰ μπορούσε καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἰδῶθεῖ περισσότερο ὡς εὐκαιρία καὶ δυνατότητα παρὰ ὡς πρόβλημα. Εὐκαιρία καὶ δυνατότητα νὰ διευρυνθεῖ καὶ νὰ πλουτι-

στεῖ ἐκπληκτικὰ ἢ κοινὴ νεοελληνικὴ – ὅπως καὶ ἐγίνε τελικὰ! Τὰ ὅσα σοφὰ ἔγραφε τὸ 1916 ὁ Ἰωάννης Ζερβὸς προλογίζοντας τὰ ποιήματα τοῦ Ἰωάννη Βηλαρά ὅτις ἐκδόσεις Φέξη (ἓναν αἰῶνα μετὰ τὴν ἐκδόση τῆς *Ρομεικῆς γλωσσας*), θὰ μπορούσαν νὰ ἰσχύουν ἀναλογικῶς καὶ γιὰ τοὺς δημοτικιστὲς εἰσηγητὲς τοῦ μονοτονικοῦ ὀχτῶ δεκαετίες ἀργότερα, ἐπειδὴ καταδεικνύουν τὴν ἴδια ἀπὸ μέρους τους ἔλλειψη ἱστορικοῦ γλωσσικοῦ αἰσθητηρίου καὶ τὸν ἴδιο στεῖρο γλωσσικὸ δογματισμὸ (οἱ ὑπογραμμίσεις δικές μου):

Καὶ τὴν μὲν συγγραφικὴν αἰτίαν, ἢ ὁποῖα ἔφερον τὸν Ἑπειρώτην ποιητὴν εἰς τὰς ἀκρότητας αὐτάς, ὑπέδειξα ἀνωτέρω [· δηλαδὴ ὅτι ἐπειδὴ δὲν διέκρινε διὰ νὰ προσγειωθῆ ἓνα φυσικὸν γλωσσικὸν λιμένα, τὸ ἐπῆρεν ἀπόφασιν νὰ καθήσῃ εἰς μίαν ξέραν, παρακινηθεὶς ἀπὸ μόνον τὴν εὐχαρίστησιν ὅτι τοιοῦτοτρόπως εὕρισκετο τουλάχιστον εἰς στέρεον ἔδαφος], οἱ δὲ ἰσχυρισμοὶ του πρὸς ὑποστήριξιν μιᾶς ὀρθογραφίας καθαρῶς φωνητικῆς εἶναι στοιχειῶδεις λογικεῖς τοῦ ἀποχρῶντος λόγου ἢ κατὰ ἑλλειπὴ ἀναλογίαν ἐξηγῆμαι κρίσεις, προσόμοιαι καὶ ἀνάλογοι μετὰ τοιοῦτον εἶδος ἐπιχειρήματα τῶν γλωσσικῶν δογματιστῶν, ἐκείνων ποὺ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐννοήσουν ὅτι εἰς ἓνα πλατὺ καὶ περίπλοκον κοινωνιοβιολογικὸν φαινόμενον, ὅπως εἶναι ἡ γλῶσσα, δὲν ἀρκοῦν μόνον αἱ ἀντιλήψεις τῆς σκοπιμότητος καὶ αἱ ἀπλοποιημένοι ἀναλογίαι, διὰ νὰ ἐξαχθοῦν εὐλογα καὶ βάσιμα συμπεράσματα [...]

Ἄμε τώρα νὰ βρεῖς τὸν στρατιωτικὸ γιαιτὸ τοῦ 401 καὶ νὰ τοῦ πτεῖς ὅτι τὶς πληγὲς ἀπὸ τὸ τροχαῖο τοῦ φαντάρου θὰ πρέπει νὰ τοῦ τὶς λέει *λαβωματιὲς* καὶ ὄχι *τραύ-*

ματα! Ἐὰν εἶχε κερδίσει ὀλικὰ καὶ ἀποκλειστικὰ ἢ γλωσσικὴ ἀποψη τοῦ Σολωμοῦ, ὁ γλωσσικὸς ὀρίζοντας τῆς ποιήσεώς μας θὰ ἦταν αὐτὸς τῆς ἐπτανησιακῆς σχολῆς, τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Σικελιανοῦ, τοῦ Ρίτσου καὶ τοῦ Σεφέρη καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε χώρος γιὰ ποιητὲς ὡς τὸν Κάλβο, τὸν Καρωτάκη, τὸν Ἐγνονόπουλο ἢ τὸν Ἑμπεριόλο! Ὅπως δὲν θὰ μπορούσε νὰ υπάρξει ὁ Μπόστ ἐὰν ἐπικρατοῦσε ἢ ἀποψη τοῦ Γληνοῦ γιὰ τὴ λατινικὴ γραφὴ ὅπου «δὲ θὰ μπορεῖ καὶ θέλοντας κανεὶς νὰ νορθογραφήσει!» Μετὰ μοναδικὸ κριτήριον τὶς ἀξίες τοῦ σολωμοῦ «Διαλόγου» (ἔργου ἐξᾴλλου νεανικοῦ μετὰ ὑπέρομη ψυχικὴ φόρτιση ἐναντίον τῶν λογίων, τοὺς ὁποίους οὔτε λίγο οὔτε πολὺ θεωρεῖ ὡς πρὸς τὴ γλῶσσα ἐχθροὺς γιὰ τὸ ἔθνος ὅμοιους μετὰ τοὺς Τούρκους!) ἢ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας δὲν θὰ χωροῦσε οὔτε Ροῖδη οὔτε Παπαδιαμάντη οὔτε Βιζυηνό (ἐνῶ τώρα μπορούμε νὰ τοὺς χαροῦμε καὶ σὲ μετάφραση!), οὔτε θὰ γνώριζε τὶς ἀπεριόριστες ὑφολογικὲς δυνατότητες (μιὰ πλούσια βεντάλια ἐναλλαγῶν “κανονικότητος” καὶ “παρεκκλίσεων”) ποὺ ἀνοίξαν δόχους νὰ τὸ ἐπιδιώκουν στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ οἱ γλωσσικοὶ ἀγῶνες δύο αἰῶνων καθαρολόγων καὶ δημοτικιστῶν, ποὺ εὐκόλα μὲν τοὺς συνοψίζουμε μειωτικὰ ὡς “πρόβλημα” γλωσσικό, μολονότι πετυχαίνουν, ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἀδογματιστὴ ὀπτική, τὴν “ιδανικὴ” καὶ ἀναγκαῖα διασταύρωση συγχρονίας καὶ διαχρονίας. Ἔτσι ὥστε νὰ ὑπάρχει πάντα χώρος καὶ γιὰ τὶς *λαβωματιὲς* τοῦ ἔρωτα καὶ γιὰ τὰ *τραύματα* τοῦ πολέμου.

Διότι ἢ ἀποψη τοῦ Σολωμοῦ ὅτι «τὲς λέξεις ὁ συγγραφέας [...] τὲς

μαθαίνει ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὸ στόμα» —κατανοητὸ γιὰ τὸν συγγραφέα ὁποῖος, μετὰ σχεδὸν μηδενικὴ ἀνάλογη παράδοση πίσω του, θέλει νὰ γράψῃ στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μιᾶς χώρας ὅπου τὰ βιβλία ἦσαν ἐξαιρετικὰ σπάνια καὶ ὁ ἀναλφαβητισμὸς σχεδὸν ὀλικός— δὲν ἦταν οὔτε γιὰ τὴν ἐποχὴ τὸν τελειὸς ἀληθινὴ, κὶ ὅς στοιχιζόταν πίσω ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Γιὰ νὰ τὸ ποῦμε μετὰ ἄλλα λόγια, περισσότερο ἦταν τὸ ποιητικὸ του πρόταγμα ποὺ τὸ ἐπαράστανε ὡς τὴ μοναδικὴ συγγραφικὴ ἀλήθεια. Πρόχειρο ἀντιπαράδειγμα ὁ σύγχρονός του ποιητὴς Ἀνδρέας Κάλβος! Πόσω μάλλον μιὰ τέτοια ἀλήθεια εἶναι ξένη γιὰ ἐποχὴ ὡς τὴ δική μας, ὅπου ὄχι μόνον ὁ λαός, ὅπως σημειώνει ὁ Γιάννης Καλιόρης, ἔχει ὑποκατασταθεῖ πλέον ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ, ἀλλὰ καὶ ὁ συγγραφέας (καὶ σὲ ἰκανὸ βαθμὸ ὁ κάθε ἐγγράμματος) μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του τὸ περνᾷ διαβάζοντας κείμενα (κάθε ἐποχῆς καὶ γλῶσσας) ἢ γράφοντας, παρὰ μιλώντας ἢ ἀκούγοντας κάποιον ἀνύπαρκτο σύγχρονό του “λαό”.

Συνεπῶς ἢ μακροαῖωνη πιά ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος μετὰ τὶς ποικίλες τροπὲς του προσέθεσε τόσο μεγάλῃ ὑπεραξίᾳ στὴ **γραπτὴ μορφὴ τῆς νεοελληνικῆς γλωσσας**, διευρύνοντάς τὴν μετὰ τὴν τεράστια ἐργασία τῶν καθαρολόγων τόσο ἀπρόσμενα καὶ συχνὰ παραγωγικὰ πρὸς τὴ μορφὴ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ὥστε νὰ εἶναι μεγάλη ἀδικία γιὰ τὴν παρούσα καὶ μελλοντικὴ πνευματικὴ ζωὴ καὶ καλλιέργειά μας ἢ ἀφαίρεση καὶ αὐτῶν τῶν τόνων καὶ τῶν πνευμάτων.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΤΙΑΗΣ